Digitized in 2006
by
Thrinaina Informatics Ltd, Secunderabad, A.P., India.
(http://www.thrinaina.com)

From the original owned by
Sundarayya Vignana Kendram
and its partner Institutions

as part of the
British Library Endangered Archives Programme
supported by the
Lisbet Rausing Charitable Fund

Except for individual research purpose
any reproduction should be made with
written permission from the

Sundarayya Vignana Kendram,
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampally, Hyderabad - 500 044
Andhra Pradesh, India

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright laws of the United States (Title 17, United States Code) and of India (Copyright Act of 1957) govern the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material including foreign works under certain conditions. In addition, the United States extends protection to foreign works by means of various international conventions, bilateral agreements, and proclamations.

Under certain conditions specified in the laws, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specified conditions is that photocopy or reproduction is not to be used for any purpose other than private study, scholarship, or research. If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

These institutions reserve the right to refuse to accept a copy order if, in their judgment, fulfillment of the order would involve violation of the copyright laws of the United States or India.

కమలావతిదేవి, పులవర్తి

రాధికాచంద్రావళులు

రాజమండ్రి, 1927

Record no. 372

Kamalāvatidēvi, Pulavarti

Rādhikācandrāvalulu

Rājamaṇḍri, 1927

Record no. 372

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM

1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

Bibliographic Record Target

కమలావతిదేవి, పులవర్తి.
రాధికాచంద్రావళులు : సాంఘిక నవల / గ్రంధరచయిత పులవర్తి కమలావతిదేవి.- రాజమండ్రి : పులవర్తి మాణిక్యారావు, 1927.
20, 2 p. ;19 cm.
Record no. 372

Kamalāvatidēvi, Pulavarti.
Rādhikācandrāvaḷulu : sāṅghika navala / grandharacayita Pulavarti Kamalāvatidēvi.- Rājamaṇḍri : Pulavarti Māṇikyārāvu, 1927.
20, 2 p. ;19 cm.
Record no. 372

35 mm microfilm

Image placement: IA (IIA) IB IIB

Date filming began:

END OF
TITLE

సారస్వత నికేతనము

వేటపాలెం

పుస్తకము పేరు రాధికా చంద్రావళులు

గ్రంధకర్త పులవర్తి కమలావతీదేవి

పుస్తకము సంఖ్య 3235 వర్గ సంఖ్య

రస్వతి నికేతనము, వేటపాలెం
ంథసంఖ్య. 32335
గ్రంథమును యిందు క్రింద కడపటిదిగా యుండు తేదీలోపల
వాపసు యివ్వవలెను.

రాధికాచంద్రావళులు.

(సాంఘిక నవల)

గ్రంథరచయిత

పులవర్తి కమలావతిదేవి

ప్రకాశకులు

పులవర్తి మాణిక్యారావు.

రాజమండ్రి

శ్రీ సుజనరంజనీముద్రాక్షరశాల,

రాజమండ్రి

1927.

రైటు రిజిష్టర్డు.

వెల రూ 0—4—0

తే॥ గీ॥ ముద్దుగుల్కెడు చెల్వంపు మోమువాడు
నీలనీరదశ్యాముడై నెగడువాడు
భక్తవత్సలు డనుపేర బరగువాడు
రాజగోపాలు డీకృతి రమ్యరీతి
నంది రక్షించుగావుత పొందుమీర

రాధికాచంద్రావళులు.

రాధాచరణముఖర్జీ కలకత్తానగరమునందలి ధనాఢ్యులలో నొకడు. అతని భార్యపేరు సతీనర్మద. నర్మద విద్యావంతురాలు. నర్మద బుద్ధిమతి. నర్మద సుగుణవతి. ఆయమ తన గృహకృత్యముల నెల్ల చక్కబెట్టుకొని యెల్లప్పుడు భర్త కనుకూలవతియై మెలంగెడిది. వారి యనుకూలదాంపత్యమును గాంచి యెల్లరు నానందనిమగ్నులగుచుండిరి. ఇట్లుండ నాదంపతులు తొలినోమున నోచిన పూజాఫలమో యనంగ రాధికాచంద్రావళులను నిరువురు కవలపిల్ల లుద్భవించిరి. తల్లిదండ్రులు సంపన్నులగుటయు బిడ్డలు గారాబుబిడ్డలగుటయు నాతలిదండ్రులు వారి నల్లారుముద్దుగ బెనుచుచుండిరి.

ఇట్టి ధనసంపదయం దోలలాడుచుండినను నర్మద తనకు తల్లిచే నొసంగబడిన రాట్నమును మరువక ప్రతిదినమును దానిపై నూలు వడకుచుండెడిది. మన పూర్వీకుల ప్రతియింటను రాట్నము లుండెడివి. రాట్నలక్ష్మిని వా రట్లు శ్రద్ధాభక్తులతో పూజించి సేవించుటవలననే వారు కఱవు కాటకదూరమున నుండగల్గిరి.

సుఖదుఃఖములు మనుజుని జీవితమునందు సమానముగ నరుదెంచుచుండును. జ్ఞానియైనవాడు సుఖమున కుబ్బడు. దుఃఖమునకు కుంగడు. జ్ఞానికిని మనకును గలభేద మద్దానియందే కలదు. ఇంత వరకు నర్మద గృహమున దుఃఖమన నెట్టిదో పొడసూపియెరుగదు. కాని కాల మెల్లప్పుడు నొక్కరీతిగా జరుగదుగదా?

వార్తాపత్రిక జదువుచు రాధికాచంద్రావళు లిరువైపుల నాడుకొనుచు గూర్చున్న రాధాచరణముఖర్జీ కొక టెలిగ్రాపుబంట్రోతు యరుదెంచి యొక టెలిగ్రాము నొసంగెను. దాని నాత్రి

ముతో విచ్చి చదువ నం దిట్లుండెను. "మామ హృద్రోగముచే చరమావస్థయం దున్నాడు. అత్త వికలహృదయయై యున్నది. తక్షణమే నర్మద, పిల్లలతో బయలుదేరి రావలయును." ఇట్లున్న యాటెలిగ్రాము రాధాచరణముఖర్జీ తన భార్యకు చదివి వినిపింప నా సతీలలామ చాల దుఃఖాక్రాంతయై వెంటనే తన బట్టలను చదువుకొనుచున్న పిల్లల పుస్తకములను రాట్నమును మొదలుగాగలవానిని సర్దుకొని తన తండ్రియూరగు అజ్మీరునకు పోవుటకై బయలుదేరెను.

రాధాచరణముఖర్జీ వెంటనే సతీసుతసమేతుడై స్టేషనున కేగి ఢిల్లీఎక్సుప్రెసున కెదురుచూచుచుండెను. ఆనాడు అనివార్యములగు కారణాంతరములచే ధూమశకట మరుదెంచుట రెండుగంట లాలస్యమైనది. ఆలస్యమైనందున రైలుబండ్లయందెక్కు ప్రజ విస్తారమైనది. అందువలన రాధాచరణముఖర్జీ తన భార్య నర్మదను తన సుత రాధికను స్త్రీలకై ప్రత్యేకింపబడిన పెట్టెయం దెక్కించి తాను చంద్రావళితోడగూడ నొకపురుషులపెట్టెయం దధివసించెను. రైలుబండి స్టేషను వదలినది. బండి ఆలస్యమును కూడదీసికొనుటకై మహావేగమున జనుచుండెను.

నర్మద తన్ను గారాబముగ పెంచిన తండ్రికై విచారగ్రస్తయై యుండెను. కాని రాధిక యామెను చింతాసమాధి నుండనిచ్చినదిగాదు. పిల్లలకు కష్టములు నాటకపోవుటచే రాధిక తనతల్లి మనస్సును గ్రహించినదిగాదు. తల్లిని పలుకరించినను పలుకకుండుట కా చిఱుతకూన యలిగి యెక్కుపెట్టున నేడ్వదొడగినది. పిల్ల నుపనయించుటకు తల్లియగు నర్మద లేని సంతోషమును మొగమున దెచ్చికొని బుజ్జగింపదొడంగినది. రాధిక యేడుపును మాని తల్లి నుడులను వినుచుండెను. "అమ్మా రాట్నమును నీవేల యంతశ్రద్ధతో నాకు నేర్పుచున్నావు? చెల్లెలు నేర్చుకొననని హఠాము చేయుచున్నది

గదా? నే నేల నేర్చుకొనవలెను? ఇకమీదట నేనును నేర్చుకొనను. ఇప్పుడు నేను రాట్నముపైన సన్ననిదారమును తీయగలను. కాని అందువలన లాభ మేమియున్నది?" యని రాధిక తల్లిని ప్రశ్నింప నా యుడు రాజముఖి తనయ కిట్లులనియె. "చిన్నారితనయా! నీచెల్లెలు యల్లరిపిల్లయగుటచే రాట్నమును నేర్చుకొన నిరాకరించినది. నీవు బుద్ధివతిమగుటవలన నేర్చుకొంటివి. రాట్నమును వడకుట మన విధి. మన దేశము కడు బీదదశయందున్నది. ఒక్కపూటకైన కడుపునిండ యన్నము దొరకక యల్లాడువార లెందరోగలరు. అట్టియెడ మనము రాట్నమును చేపట్టితిమేని దేవాంగుల కన్నము కల్పించినవారమగుదుము. అదియునుగాక నింట వడికిన బట్ట చాలకాలము మన్నగలదు. తీరికసమయములయందు వృథాగా కూరుచుండుటకన్న రాట్నమును వడకుట సద్వృత్తి గాదా?

కడునీతిబోధకములగు జననిపల్కుల నాలించి పూర్ణశశాంకవదనయగు నారాధాబాలిక "అమ్మా! నీవు చెప్పినది బాగుగనే యున్నది. నే నెప్పుడును రాట్నమును వదలనని బాస చేయుచున్నాను." అనెను. ఇట్లు వా రన్యోన్యసంభాషణముల నానందమొందుచుండిరి.

అటువైపునుండి యరుదెంచుచున్న పంజాబు మెయిలునకు సిగ్నలు తప్పుగ నిచ్చుటచే నాధూమశకట మతివేగమున నరుదెంచి భాగల్పూరు సమీపమున ఢిల్లీఎక్సుప్రెసుతో ఢీకొనెను. వెంటనే భూనభోంతరాళములు నిండు పెనుశబ్దముతో నా రెండు ధూమశకటములును బ్రద్దలై, రైనునుండి తప్పి క్రింద నొరగిలబడినవి. తదాఘాతంబుల కొందఱు ప్రాణంబులవీడిరి. కొందఱువికలాంగులైరి. మరికొందఱు బాధ సహింపజాలక హృదయవిదారకముగ హాహారవము లొనరించుచుండిరి. కట్టా మానవుడు క్షణమున కేమియరుదెంచునో తానెఱుం

గజాలడు. అదివరకు ఖులాసాగా మాటలాడుచున్నవా రిపు డేమైరి. సతీనర్మదకుతలపై బెద్దగాయము తగిలినది. ఆమె మరణావస్థయందుం డెను. రాధాచరణముఖర్జీ దేహము తుత్తునియలైనది. ఇంతలో భాగల్పుర బాలభటసంఘ మరుదెంచినది. ఇందు ధనికులునుగలరు. పేదలును గలరు. జాతిమతములతో నిమిత్తములేకుండ సంఘసేవయే ప్రధానలక్ష్యముగ నిడుకొని యీసంఘము జనుల కుపకార మొనరించు సదుద్దేశముతోనె లకొల్పబడినది.

అట్లరుదెంచిన బాలభటసంఘము వెంటనే సాహాయము నొనరింప మొదలుపెట్టెను. క్షతగాత్రులను డోలీలపై మోసికొనిపోయి సమీపవైద్యశాలయందు జేర్చుచుండిరి. తలిదండ్రులు గతించిన బాలబాలికలను ఆమహావిపదంబుధినుండి రక్షించి తమతమగృహములయందే వారిని బెంప సమకట్టిరి. సేటు గోపాలదాసు అను కోటీశ్వరుడగు యువకునికి రాధ దొరికినది. అతడా లలనామణిని గొంపోయి తన తల్లికిచ్చి సంరక్షింప నాజ్ఞాపించెను.

చంద్రావళికి కాలిపై నమాత్రము చిన్నగాయ మొకటి తగిలినది. ఆమెను కాళీచరణుడను కూలివాడు రక్షించి తనయింటికి తీసికొనిపోయి పెంచుచుండెను.

జీవితము క్షణభంగురము. అందులకే పెద్దలు కాగలకార్యముల తడవుసేయక వెనువెంటనే తీర్పవలయునందురు. జీవితానంతరము మనుజునివెంట నరుదెంచునవి పాపపుణ్యములు రెండే యని జ్ఞాపకముంచుకొనవలయును. సిరి యెల్లప్పుడు నొకనియింట నుండదు. లక్ష్మి చంచల. ఆమె నిరంతరము మారుచునేయుండును. ధనికుని పుత్రికలయ్యు రాధికాచంద్రావళుల యవస్థ లెంతలో మారిపోయినవి. ఒకరితె కోటీశ్వరునకు జిక్కి సమస్తభోగముల ననుభవించుచున్నది. రెండవ యోషామణిగూడ నర్మదగర్భమునుండియే జన్మిం

చినను కూలివానింట కాయకష్టముల కోర్చుచు దీనావస్థతో తనకాలమును వెడలబుచ్చుచున్నది. కాలమహిమను దాట నెవ్వరితరము. మహేంద్రునంతటివాడుగూడ కాలబద్ధుడై సింహాసనమును నహుషునకు వదలి విపినాంతరముల కేగవలసినవా డయ్యెను.

రాధ యదృష్టము బాగున్నది. తలిదండ్రుల గోల్పోయినను సేటు గోపాలదాసుని తల్లియగు మాళవిక కడుంగడు కూర్మితోడ నాబాలికను అల్లారుముద్దుగ బెంచుచుండెను. చుట్టమునకు కష్టమొచ్చినదని పరామర్శింపబోయి రాధ తలిదండ్రులే తమప్రాణములను వదలిరి. రాధను బడికి పంపించుటచే నామె చదువను వ్రాయను నేర్చినది. రాధకు రాట్నమనిన నెంతయో ప్రీతి. జననీజనకుల ఆస్తియం దామెకు సంక్రమించిన దా రాట్నమొక్కటియే. ఆమె తనకు తీరికకాలములయందు రాట్నమును వడకుచుండెడిది. తనతోడి బడిపిల్లలకు రాట్నమును నేర్పి వారిచేతగూడ వడికించుచుండెడిది.

రాధకు పదునారువత్సరముల వయస్సరుదెంచినది. రాధ అందమునం దాపురాణరాధను తల దన్నినది. రాధయొక్క యవయవములన్నియు సంపూర్ణవికాసమును బొందినవి. నడక మందగించినది. చూపుల బిత్తరత నావహించినది. మదను నారవసాయకమో యన నాకుందరదన యువజనహృదయాకర్షణమై సుగుణములప్రోవై విలసిల్లుచుండెను. అమ్మదవతి పరిచారికలయందు దయార్ద్రహృదయయై వారి కష్టములకు సానుభూతి జూపుచు వారి హృదయముల నాకర్షించెను. సేటు గోపాలదాసు పాతికేండ్ల యువకుడు. ధనవంతు డయ్యును నాత డింకను వివాహమాడలేదు. పెక్కుమంది ధనికులు తమ కుమారీరత్నముల నీతనికిచ్చెదమని వచ్చిరి గాని యాత డెవ్వరికిని తా నిప్పుడు వివాహమాడదలచినట్లు చెప్పలేదు.

తల్లియగు మాళవిక యొకనాఁడు తన కుమారుం జేరంజేరి "తనయా! సద్గుణవంతుఁడవు. కలిమిగలవాఁడవు. నీకా నవయవ్వనము పొడసూపినది. మనకులమునందు చాలమంది కన్నియల నీకిత్తుమని వచ్చువారి కేమియును సమాధాన మీయవైతివట. కారణమేమియో తెలియజెప్పెదవా? నీవిట్లు బ్రహ్మచారిగనుండి సంతానవిహీనుఁడ వయ్యెదవేని నీపితరు లుత్తమలోకముల గోల్పోవరా? ఎన్నియో నోములు వ్రతములు, జపములు, దానములు చేసి నిన్నుఁ గన్నందుల కిదియా ఫలము. తండ్రీ! సదసద్వివేకము గలదు కదా? నీ కేను జెప్పవలయునా? మహాభారతము నంతయు సాంగోపాంగముగ బఠించిన నీకు గృహస్థాశ్రమము స్వీకరింపవలసినదని నేను వేరుగ జెప్పవలయునా? బాబూ! నీవు వివాహమాడి యొక్క కొమరుని గన్నయెడల చూడవలయునని యెంతయో ముచ్చటగనున్నది. నాముచ్చట దీర్పవా? ఎంతకష్టపడి నిను గని పెంచినదియును నీ కేమి తెలియునురా నాచిట్టికూనా! నామాట విని యొక పంకజనయనను చేపట్టుము" అని వివిధోక్తుల తన్ననునయించు మాతృదేవతను కన్నారంగ గాంచి హర్షపులకితగాత్రుఁడై ప్రణమిల్లి గోపాలదాసు డిట్టులనియె. "జననీ! నామనసొక యండజవరయానయందు దగుల్కొన్నది. ఆమె కులగోత్రంబు లెరుగరాదు. ఆమానినీవతంసమును దప్ప నే నింకొక శతపత్రేక్షణను కన్నెత్తియైన జూడను. అందుల కీవిష్టపడియెదవో లేదో యని తత్ప్రస్తావనమే తేక నే నూరకొంటిని. ఇంతియ కారణముగాని మరొండు గాదు." అనవుఁడు జనయిత్రి యాకుమారతిలకమున కిట్టులనియె. "కుమారా! నీమనసునందే దాచుకొని యేల యిట్లు వనటనొందెదవు. ఆనారీశిరోవతంసము పేరు నాకుగూడ దెల్పుము" అనిన విని సేటు గోపాలదాసు యిట్లనియె. "అమ్మా! చిన్నతనమునుండియు నామనసు

నేను రక్షించిన రాధికపై దగుల్కొన్నది. ఆచంచరీకవేణి సోయగము, మృదూక్తులు, కిన్నరకంఠము, హొయలు మొదలగునవెల్లయు నాయంతరంగము నామె స్వాధీనము చేసివైచినవి. ఆయెలనాగతోడి నెయ్యము నామోహమున కాలవాలమైనది. ఈజన్మమున నా కన్నియను దప్ప నింకొక తెను జేపట్టనని నేను దేవునియెదుట ప్రతిజ్ఞగైకొంటిని" అనెను. ఆపల్కు లాలించి మాళవిక యమితానందమునంది "కుమారా! ఇందులకా నీ విన్నిదినములు పరిణయమాడకుండ నుండుట. కులగోత్రములతో మనకు పని యేమున్నది? ఆమె కూడ నున్నతవంశసంభూతయే యైయుండనోపు. ధనమున్నవారి నెవ్వరును వెలివేయ జంకుదురు. అక్కడకును చలపట్టి కులమువారాంక్షచేయుదురేని మన ధనమే మన కేకొఱంతయు లేకుండ గాపాడగలదు. ఆయళికుంతల సాధుశీలము నాకు నచ్చినది. ఆపద్మపత్రాయతేక్షణ నాకు దగిన కోడలు. ఆచంద్రాస్యను నీవు వివాహమాడుట నాకు కడుంగడు సంతసము. ఆయిందీవరనయన యిదివర కెన్నడును నామాట జవదాటి యెరుగదు. ఆజవరాలి యందము రంభోర్వశులకైన నుండదు. ఇన్నిసుగుణముల కాలవాలమగు నమ్మందగజేంద్రగామిని యున్నతవంశసంభూత గాకుండునా? కులకాంతకు గుణము ప్రధానము" అని తల్లి పల్కిన పల్కులకు గోపాలదాసమందానందకందళితహృదయారవిందుండై యొక సుముహూర్తంబున రాధికను యథావిధిగ బరిణయమాడెను. రాధికయు హైందవకులాంగనలకు భూషణమగు తెఱంగున పతిమాట కెన్నఁడు నెదురాడక యతని సేవయే తనకు దైవసేవగాగ అత్తను భర్తను సేవింపుచు రాట్నలక్ష్మితో నిత్యము నాడుకొనుచు సుఖంబుగ కాలము వెడలబుచ్చుచుండ నింతలో నాశాతోదరి గర్భవతియై యొక శుభలగ్నంబున రతీదేవింబోలు నొక యాడశిశువుం బ్రసవించెను. మరికొంతకాల

మున కాహాంసగమన తిరిగి యంతర్వత్నియై మారజితాకారుడగు నొక మొగశిశువును గనియెను. కుమార్తె పే రూర్మిళయనియు కొమారుని పేరు యమునాదాసనియు వారు నామకరణమిడిరి.

గోపాలదాసు వర్తకము విరివిగ సాగుచుండెను. అతనిచావడి యెల్లప్పుడును ఇచ్చువారిచేతను పుచ్చుకొనువారిచేతను టంకసాలవలె మ్రోగుచుండెను. అతని పేరుకీర్తులు చాలవరకు వ్యాపించెను. ప్రతి సంవత్సరము విజయదశమినా డాతడు బీదవారికి గొప్పసంతర్పణయొనర్చి బట్టల నొసంగుచుండెడివాడు. అతని మందిర మొక రాజమందిరమువలెనుండెను; దాని కానుకొనియే రమ్యమగు నుద్యానవనము గూడ కలదు. రాధ కింతకన్న సుఖ మేమికావలయును ?

పిల్లలను త్రోపుడుబండిలో తీసికొనిపోయి యాడించుట కొక దాసికలదు. పిల్ల లెంతయో సల్లారుముద్దుగ బెంపబడుచుండిరి. ఆశ కంతముండదు. అందులోను వర్తకమునం దాశ కంతేయుండదు. గోపాలదాసు జట్టీలపై జట్టీలు సంచులవ్యాపారమును సాగించుచుండెను. హఠాత్తుగ సంచుల ధర మందగించినది. చేసిన జట్టీలుమాత్రము గోపాలుదాసు కంఠమును బట్టుకొనినవి. గోపాలదాసునకు చాల నష్టము సంభవించెను. అప్పులవాండ్రు గోపాలదాసును ధనమిమ్మని నిలువదీయదొడగిరి. రావలసినబాకీలు సకాలమున వసూలు కానయ్యెను. వ్యాజ్యములు వేయుటకు ధన ముండవలయును. గోపాలదాసునకు చేతిలో దమ్మిడియైన లేనిస్థితి యరుదెంచినది. అప్పులవాండ్రు కోర్టుద్వారా యాతని విశాలభవనమును జప్తుచేసి వేలమువేయించివైచిరి. మరియొక మార్వాడీ చరంజప్తువారంటును పట్టుకొనివెళ్ళి యాతని యావత్తు చరాస్తిని జప్తుచేసి వేలము వేయింపదొడంగెను. పాపము రాధికకు ప్రాణముకన్న ప్రియమైన రాట్నమునుగూడ జప్తుఆస్తిలో పడిపోయినది. రాధ ధనముపోయినందులకు విచారింపలేదు. భవనము—దివ్యమైన భవనము—రాజప్రాసాదములమించిన భవనము—చంద్రకాంతశిలానిర్మితమగు భవనము—పోయినందులకు రాధ విచారింపలేదు. ప్రాణముకన్న నెక్కుడైన రాట్నము—కఱవు గాటకములబాపు రాట్నము—తన తదేకపైతృకధనమగు రాట్నము—చిన్నప్పటినుండి తన్నెడబాయని రాట్నము—తన జీవధనమగు రాట్నము—జప్తుఆస్తిలో పడిపోయినందుల కాకుందరదన కంటికిమంటికి నేకధారగ అశ్రుకణంబులు కాల్వలై పార హోరున నేడ్వదొడంగెను. తన వస్తువులన్నియు నాభరణములన్నియు నప్పుల దీర్చివేయుటకై యాజలజాతేక్షణ యిదివరకే యిచ్చివైచినది. ఆ శీతాంశుముఖికడ నిక నొక్కపైసగూడ లేదు. గోపాలదాసునికడ నిక నాలుగురూపాయలుమాత్రము కలవు. వానితో వేలములో నా రాట్నము నెటులైన తానే కొందమని భార్యాబిడ్డలతో గోపాలదాసు వేలముపాడుచున్నచోటి కరిగెను. నాల్గురూపాయలవరకు గోపాలదాసు తన పాట వేయగలిగెను కాని నంతకన్న ధనవంతు డెవ్వడో యైదురూపాలకు పాడుకొనుటచే నారాట్న మతనిపేర గొట్టివేయబడెను. రాధ యశ్రుకణము లొలుకుచున్న కనుదమ్ములతో, విచారపరీతమైన హృదయముతో హా దైవమా! యని యొక్కెడ చతికిలబడెను.

అనుంగుతల్లియొక్క హృదయవిదారకావస్థను తిలకించి సుకుమారాకారులగు ఊర్మిళా యమునాదాసులు కడుంగడు చింతించి తమలో దాము మాట్లాడుకొని, తా మున్నతస్థితియందు భర్మడోలికల నూగుచుండిన కాలమున కూడబెట్టుకొనిన చెఱిమూడు రూపాయలను వెరసి యారురూపాయలను రాట్నమును పాడుకొనిన పెద్దమనిషికడకేగి మంజులాలాపంబుల నిజజనని యవస్థను విన్నవించి, చేత నిడిరి. తాను పాడుకొనిన ఖరీదుకన్న రూపాయ యెక్కుడువచ్చు

టచేత నాత డందుల కియ్యకొని యారాట్నము నిచ్చివైచెను. పిల్లలు
సంతోషభరితాత్ములై యారాట్నమును తమ జననికి దెచ్చియిచ్చిరి.
ఆయిందువదన బిడ్డలభక్తికి చాలసంతసించి చెక్కుటద్దములబోలు
వారి నునుబుగ్గల దనవితీర ముద్దులాడి వారిని బిగ్గ గౌగలించుకొనెను.
తిరిగి తనరాట్నము తన కరుదెంచినందుల కాచంచరీకవేణి కడుసం
తసమందెను.

లక్ష్మి చపల. ఆమె యొకరికడ నిలకడగనుండదు. కాని య
క్కమలవాసిని యెవరికడ నెంతవరకుండునో నంతవరకు వాని దుర్గు
ణము లేవియును ప్రజలకు గాన్పింపవు. కోటీశ్వరుడగు గోపాలదాసు
నేడు దమ్మిడీకి గతిలేనివా డయ్యెను. తనయింట పుష్కలముగనుండి
నప్పుడు రాత్రింబవళ్లు విడువక విందులుగుడిచిన మిత్రరత్నములు
తన కీకష్టకాలమున గొంతమట్టుకైన సాహాయ్యమొనరింపరా యని
గోపాలదాసు తలచినవాడై తన ప్రియస్నేహితుల జూడబోయెను.
అందఱికన్న నెక్కుడుపకారముల బొందినవాడును, గోపాలదాసుని
కడ చాలధనమును గ్రహించినవాడు నగు రామశర్మయను మిత్రు
డింటనుండియే లేదనిపించెను. ద్వారకదాసను నింకొకమిత్రునియింటి
కరుగ "అయ్యో! మిత్రమా! ఎంతస్థితికి వచ్చినది. ఇప్పుడే పన్నుల
చెల్లించితిని. చేత నొక్కకాసైన లేదు. ఒక్కగంటముం దరుదెంచి
యుందువేని బాగుండియుండును" అని మంచిమాటలతో బంపి
వైచెను. అంతట గోపాలదాసు అంబికాచరణుడను నింకొకచెలి
కానియింటి కరిగెను. అంబికాచరణుడు గోపాలదాసుని కాప్త
బంధునివలె నటించుచుండెడివాడు. సమయమరుదెంచిన బ్రాణ
మైన నిత్తునని బీరములు పల్కెడివాడు. అట్టివాడు గోపాలదాసుని
చూచినవెంటనే మొగము ధుమధుమలాడుచుండ "అంత కనులు
మూసికొని జట్టీబేరము లేలచేసితివి? నీయట్టి యవినీతిపరునకు తగి

నట్లు నష్టమువచ్చినది. నీకంత క్రిందుమీదును దెలియని వర్తకమేల?
యని దూషణ బ్రారంభింప స్నేహితుల నమ్ముకొనిన లాభములేదని
గిరిక్కున తిరిగి యింటి కరుదెంచెను.

దాసదాసీజనంబులు వీరిని విడిచిపోవజాలక వీరి దయార్ద్రహృ
దయముల మెచ్చుకొనుచు విడిచిపోవకున్న పొట్టగడవదు గనుక మరి
యొక యజమానుల వెదకికొనుటకై వెడలిపోయిరి. ఖిన్నుండై యరు
దెంచిన ప్రాణనాథుని వాడిన ముఖసరోజమును గాంచి రాధికహృ
దయంబున చింతాభరంబు మిక్కుటమై, పైకుబుకుచున్న యశ్రు
జలంబుల ధైర్యమను చెలియలికట్టచే నరికట్టి "హృదయేశ్వరా! ఏల
యీలీల వగజెందెదరు? సంపదలు శాశ్వతమా? కలిమి లేములు
కావిడికుండలవంటివిగదా? సహస్రాక్షునంతటివాడు, నూఱంచుల
వాలు హేతిగా గల్గియు, వనజాక్షుడు గాదిలితమ్ముడయ్యు, మర
ణములేని దేవతానీకము సుభటాళియయ్యు ధాత్రించరధాటికి తాళ
జాలక కాలము వక్రించినయెడ సుధర్మ సింహాసనమును, కల్పక
మును, కామధేనువును వీడెనన మన మెంతవారము. తమ యర్ధాంగి
నగు నేను భవదీయపదకంజముల నర్చించుచు తమ సన్నిధానమున
నుండ తమ డెందము గొందలమందనేల? అని నాథునికి ధైర్యంబు
గఱపి పూల నమ్మినచోటనే కట్టెలమ్మ చిన్నతనంబు గావున నిం
కొకనగరంబున కరిగి యాచంద్రాస్య—ఊడిగంపుటతివలు కనుసన్న
లమెలంగ చంద్రకాంత శిలామయంబులగు కుట్టిమంబుల మెట్టిన
యాసరోరుహాక్షి—చీనిచీనాంబరముల గట్టి కస్తూరి మృగనాభి
కాదిపరిమళద్రవ్యముల నలంది బంగరపు తూగుటుయ్యేలలనూగు
నాకీరవాణి విధిచోదితయై నేడొక పూరింట బ్రవేశించినది. గోపా
లుడు ఫ్యాక్టరీయందు కూలివానిగ జేరెను. ఆగర్భశ్రీమంతుడగు
గోపాలుడు—రైలులోనికి తన చిన్నిచేతిట్రంకునైన మోయజాలక

కూలినిచ్చి మోయించెడు గోపాలుడు—అనేకమంది కూలీల కాధారభూతుడైన గోపాలుడు—నేడు కట్టా! విధివశంబున బరువైన బేళ్లను మోయవలసివచ్చినది. గోపాలున కప్పుడప్పుడు పూర్వస్థితి జ్ఞాపకమునకువచ్చి యేడ్చుచుండును. ఆమిల్లుయొక్క మేనేజరుపేరు దోరాబ్జి. దోరాబ్జి మిగుల క్రూరుడు. అతనిహృదయము వజ్రకర్కశము. అందు కరుణ కెంతమాత్రమును చోటులేదు. కూలీలయెడ నిసుమంతయేని తప్పు గనబడినయెడల నిష్కరుణుడై క్రూరశిక్షలపాలు సేయుచుండెడివాడు. అంతటితో విడువక వారికి జుల్మానాలువైచి వారి కడుపుకొట్టుచుండెడివాడు. దోరాబ్జి యొకనాడు, విచారమగ్నుడై కొంతసేపు పనిచేయజాలక కూలబడియున్న గోపాలుని గాంచి సరభసగతి నాయెడకేగి యాతనితో నిట్లులనియెను. "ఓరీ! తిండిపోతా! హాయిగ పనిపాటల చేయక గూర్చుండియే నెలజీతమును దీసికొన దలంచితివేమి? ఒడలు క్రొవ్వినదాయేమి?" యనిన గోపాలుడు "ఆర్యవర్యా! నేనూరక గూర్చుండువాడను గాను. నేడు దేహమస్వస్థతగనున్నది. నావలె కష్టించు పనివాడే లేడు. నేనొడలు దాచుకొనువాడను గాను" అన విని దోరాబ్జి మండిపడుచు వానిని తనచేతిలోని కొఱడాతో బజాయించి యవతలికేగెను. గోపాలుని మనసు క్రోధముతో దహించుకొనిపోవుచుండెను.

అట చంద్రావళిని బాలభటసంఘమున కూలివాండ్రకు జెందిన యొకయువకుడు రక్షించెనని తెల్పియుంటిమిగదా? అతడాకుమారికను తన భార్యకడకు గొంపోయి యప్పజెప్పెను. ఆమెయు నాపిల్లను దయతో జూచుచు క్రమక్రమముగ పనులయందాబాలికను తరిబీయతు చేయజొచ్చెను. చంద్రావళి మిగుల తెలివియైన పిల్లయగుటచే వడ్లదంపుటయందును, పిడకల చేయుటయందును, త్వరలో నారితేరెను. చిన్నప్పటినుండియు కాయకష్టముల కోర్చుకొనుచుండుటచే నామెకు పనియనిన భీతి యావంతయైన లేకుండబోయినది.

గోపాలుడు పనిచేయుచున్న మిల్లు "మూంజీ కాటనుమిల్లు" అనుపేర బరగుచుండెను. ఆమిల్లునందే చంద్రావళియుకూడ బ్రవేశించెను. చంద్రావళికి రాట్నమువడకుట చేతగాదు. రాట్నమువడకుటకు చేతగాని బీదస్త్రీలకు ఫ్యాక్టరీలు తప్ప మరేమి శరణ్యము. కాని యందలిబాధలు వర్ణనాతీతములు. అంతియగాక స్త్రీపురుషమిళితమగు నాయంత్రశాలలు స్త్రీమానాపహరణశాల లగుచున్నయవి. ఇంకను నెన్నియొ చెడుగులుగలవు. విషమిళితమగు వాయువు నాఘ్రాణించుటవలన దేహము రుజాగ్రస్తమగును.

రాధికాచంద్రావళులు కవలపిల్లలని యిదివరకే తెల్పితిమి. వారిరూపము లచ్చునగుద్దినయట్లొక్కపోలికగనే యుండెను. చంద్రావళి రూపజితరతి. సౌందర్య మొక్కయున్నతవంశస్త్రీల సొత్తేగాదు. బీదవారియందుగూడ సౌందర్యవంతులగు స్త్రీలుండుటగలదు. చంద్రావళి ముఖపంకజ మాషోడశకళాపరిపూర్ణుడగు చంద్రుని గేలిసేయుచుండును. ఆకుందరదన యందము వేయితలల యాదిశేషునికైన నెన్నదరముగాదు. ఆగంధగజేంద్రగామిని యెలజవ్వనమునసుండెను. చంద్రావళి రక్షకుడు మృతినందినందున నాయిందుని భాస్యకు ఫ్యాక్టరీకేగి పనిచేయక తప్పినదిగాదు. బీదస్త్రీల కందమొక శత్రువు. వారి పాతివ్రత్యసంరక్షణమందు వారికి కురూపమే మిత్రము.

ఇట్లాయంబుజవదన బీదతనముచే ఫ్యాక్టరీచేరిన కొన్నిదినములకు ఫ్యాక్టరీమేనేజరు దోరాబ్జి తన మామూలుప్రకారము పనివారల బరీక్షించుచు చంద్రావళి పనిచేయుచున్నస్థలమున కరుదెంచెను. అట్లరుదెంచిన దోరాబ్జికి, మదను నారవసాయకమో లేక రతిచేతి చిలుకయో యనునట్లు హేమగాత్రి చంద్రావళి లోచనగోచరమైనది. ఆకోకస్తనిని గాంచినంతనే దోరాబ్జి హృదయమున కామోదయ

మయ్యెను. అప్పటి కాయళికుంతలతో మాట్లాడుటకు వీలుగామి దోరాబ్జి తన ఆఫీసుగదిలోని కరిగి యిట్లని విచారింపజొచ్చెను. "అయ్యారే! ఆచంచలాక్షి యెంత నయనానందకరముగ నున్నది. ఆనవమోహిని జలదంబు వీడి భూమిసంచరింప నరుదెంచిన విద్యుత్ప్రభగాని మరొండుగాదు. ఆహరిణాక్షి బిత్తరిచూపులలో మరుని తూపులు డాగియున్నవి. జన్మమెత్తినందుల కామదవతీరత్నమును మనసుదీర గవయకున్న నెందులకు. అబ్బబ్బా! ఆచంద్రాస్య నెంత సేపు చూచినను తనివితీరకున్నదే. ఆభామినీవతంసము నెట్లు రాబట్టుకొందును" అని కంతువిరాళిదూలుచు ననేక మాయోపాయంబుల దలంచుచుండెను. ఇట్లుండ నెలజీతముల బట్వాడాదిన మరుదెంచెను. ఆనాడు కూలీలందఱకును జీతముల నిచ్చివైచి, చివరకు చంద్రావళిని మిగిల్చెను. దోరాబ్జి యా రాకాచంద్రబింబాననను గాంచి "చిల్లరనోట్లు అయిపోయినవి. నూరురూపాయలనోటు మార్చి తెప్పించెదను. అంతవరకు నుండుమని యాకుసుమగంధి నాపివైచెను. చంద్రావళి జీతమును గైకొనిమరీ యింటికేగుదమని యూరకుండెను. కూలీలందఱు తరలిపోయినపిమ్మట దోరాబ్జి మెల్లగ లేచి తలుపును హఠాత్తుగ గడియవైచి యాశశిముఖితో నిట్టులనియెను. "పన్నగవేణీ! నీసోయగము కడుంగడు వర్ణనాతీతము. వెడదలై, చెంగల్వ చుట్టంబులై, తేంట్లకు చెలులై మన్మథబాణంబులో యనదగు నీకనుదమ్ముల చూపులును, దీర్ఘములైన నీవినీలకుంతలములును, రంభాస్తంభములబోలు నీయూరువులను, సైకతములబోలిన నీనితంబములను గాంచిన కొలది మోహాము పెచ్చుపెరుగుచున్నయది. చంద్రముఖీ నీవిట్లు దాస్యవృత్తి కుందనేల? అనవుడు నాశతపత్రాయతలోచన దోరాబ్జితో "ఆర్యవర్యా! మీరు నన్ను పరిణయమాడగోరెదరా?" యనియెను.

అప్పల్కులకు దోరాబ్జి యులికిపడి "చంద్రావళీ! నా కిదివరకే పరిణయమైనది. నాభార్యయుండగ నిన్ను వివాహమాడ వీలు లేదు. అదియునుగాక సంఘమున నీకును నాకును హస్తిమశకాంతరము గలదు గనుక పరిణయమాడ వీలులేదు. పరిణయమను ఘాప్పున కేల వెర్రిపడెదవు. అది మినహా నీకు సమస్తసౌకర్యముల నొడగూర్చెదను. రెండంతస్తుల మేడ, జోడుగుఱ్ఱముల బండి, నెలకు వందరూప్యములు జీతము యివి నీకు చాలునా? దాసదాసీజనపరివేష్టితవై తులలేని భోగములందగలవు. ఇంతకన్న నీవు కోరదగినదేది? సిరి రా మోకాలొడ్డవలదు. ఇందునిభాస్యా! ఇందులకు నీ వొప్పుకొనవలయును. ఇదిగో ముందుగా నీనూరురూపాయలనోటును గైకొని నీచెఱకువా తెరరసమును గ్రోలనిమ్ము." అని నూరురూపాయలనోటు నాయంబునిభాస్య చేతనిడిన నాయండజవరయాన మనంబున బిట్టులుకరెట్టింప, కన్నుగవ కెంపుదలిర్ప, మందస్వరమున "అయ్యా! మీరు వట్టి తుచ్ఛులని నాకిప్పుడు తెలిసినది. నాజీత మీయక నన్నింతవర కాపివైచిన దెందులకో నేనిప్పుడు గ్రహింపగల్గుచున్నాను. మీరిచ్చిన యీనూరురూపాయలనోటు నాకు తృణముతో సమానము. బీదదానను గదా యని నన్నింతమాటాడ సాహసించితిరి. కాని బీదవారియందుమాత్రము పతివ్రతలుండరని తలంపనగునా?" యని యా నూరురూపాయలనోటును చిత్తుకాగితమువలె శతధాభిన్నము లొనర్చి పారవైచెను. దీనిని గాంచుచున్న దోరాబ్జి రోషకషాయితనేత్రుండై మండిపడుచు తోకత్రొక్కిన పన్నగంబుచాడ్పునం బుసలు గొట్టుచు, యీనిన బెబ్బులిచందంబున రోజుచు లేచి "తోయజముఖీ! సామంబున లోబడుదునని యింతవరకును వేచియుంటిని. నీతలబిరుసుతనమును మాన్పలేనివాడను గాను సుమీ? ఇప్పుడు చీకటివేళయైనది. నిన్ను బలిమిమైబట్టిన నడ్డుపడగలవాడీస్వర్గ, మర్త్య, పాతా

శంబుల నెవ్వడుగలడు?" అనిన నాగంధగజేంద్రయాన యాతులువ కిట్టులనియెను. "ఓరీ! నీకింత మిడిసిపాటు తగదు. అలనాడు నిండు సభయందు ద్రౌపదీ మానాపహరణోద్యోగముననున్న దుష్టుని దుశ్శాసనుని భంగపరచిన శ్రీకృష్ణుని చరితము వినియైన నుండలేదా? తన కీరేడుజగముల నీడెవ్వరు లేరని గర్వించి లోకమాత సీతాసతిని దెచ్చిన గర్వాంధుడు రావణునిగతి యేమైనదియు నెఱుంగవా? బలిమిమై స్త్రీ నాసించి యిదివర కెవ్వడు బాగుపడెను. కీచకాదులకు బట్టినగతియే నీకును బట్టును" అనిన పకపక నగుచు దోరాబ్జి కామాంధకారమున కన్నుగానక "లలనావతంసమా! నాకు నీతులు గరపెదవా? పుక్కిటికవులు వ్రాసిన పురాణంములు నిజంబా? అటులైన యెడల నిపుడే కృష్ణుడు నిన్ను రక్షించునో నే బరికించెదగాక" అని యొక్కయదటున హరికిశోరంబుపై కురుకు వ్యాఘ్రంబుచందంబున నామించుబోడిని పట్టుకొనుటకు లంఘించెను.

చంద్రావళి ధైర్యసాహసము లసామాన్యములని చెప్పక తీరదు. ఆయువతీవతంసము తన బలముకొద్ది కేకలువైచుచు తనచేతి కందిన పుస్తకముల రూళ్లకఱ్ఱలను దోరాబ్జిపైకి గుఱిచూచి విసరుచు ఆగదియంతయు పరుగిడజొచ్చెను. కాని ఎంతదిట్టయైనను చంద్రావళి స్త్రీయేగదా? స్త్రీలు సహజముగ నబలలు. కొంతసేపటి కాయ బలారత్న మలసిపోయెను. మత్తిలియున్న దోరాబ్జి హరిణడింభకముపై కురుకు సింగంబుచందంబున నాయబ్జాతపత్రేక్షణపై కురికి యొడిసిపట్టి యాయన్నులమిన్న మానాపహరణోద్యోగమున నున్నతరి నాదారి నింటి కేగుచున్న గోపాలునకు మేడపైనుండి స్త్రీయార్తరవము వినబడుటయు నాతడించుకేనియు నాలసింపక మేడపైనుండి నీళ్లుపోవుట కేర్పడిన యొకగొట్టము సాయమున మేడపై కెక్కి కాచనిర్మితమగు నొకగవాక్షమును తుత్తునియలుగావించి లోనికి యొక్క

యదటునలంఘించి భీమబలంబున దోరాబ్జిని రెండు చేతులతో పైకెత్తి నేలపై బడవైచెను. ఇంతలో చంద్రావళి గవాక్షమార్గమున భూమిపైకి దిగి యొక్కపరుగున బారిపోయెను.

అట్లువిఫలుడైన దోరాబ్జి తోకత్రొక్కిన త్రాచువలె మండిపడుచు కుపితుడై తనచేతికడనున్న మీటను నొక్కుటయు ఆఫీసులో పనిచేయుచున్న యుద్యోగులావిపత్సూచకమగు ఎలక్ట్రిక్కు ఘంటానినాదమును విని యందఱును గలిసి దోరాబ్జి గదిలోనికరిగి కారణమేమని యడిగిరి. ఇంతలో పలాయన మొనరింపనున్న గోపాలుని వారికిజూపి "మిత్రులారా! వీనింగంటిరా? వీడు నాగదిజొచ్చి నన్నునేలపైబడగొట్టి యీ యినుపపెట్టియ యందలి ధనమును ముచ్చిలవలెనని యత్నించినాడు మీరేరుదెరుచుంటగాంచి ధనమునిచటనే దిగవిడచి తానొక్కరుండ పలాయనమగుటకు యత్నించు చున్నాడు" అన విని యాయుద్యోగులు గోపాలుని పెడఱెక్కలు విరిచికట్టి పోలీసు ఠాణాకుగొంపోయిరి. ఇక్కలికాలమున ధనముగలవానికే విజయము చేకూరుచున్నది. ధనమున కన్న దేవత వేరొండులేదు. ధనమునకు వశ్యుడుగానివాడెవడు? గనుక ధనికుడగు దోరాబ్జికి విజయముచేకురుటం దాశ్చర్యమేమున్నది లంచమునుగైకొన్నదండ విధాయి గోపాలున కారునెలలు కఠిన వరకమును విధించెను చెఱసాలలు దుష్టులతిన్నైన మార్గమునకు గొనివచ్చునవిగావు. మరింత యధోగతికి గొంపోవును సద్గుణవంతుడగు గోపాలుడు ముచ్చిలతోడను జూదరులతోడను మద్యపానమత్తులతోడను జేర్చబడుటచే నాతనికి వారిగుణములందు కొన్ని పట్టుబడినవి అతడిప్పుడు త్రాగుబోతై పోయెను.

చంద్రావళియట్లు పరుగిడి కర్మవశము నత నయక్క రాధిక యున్న గృహమున దూరెను రాధికయామె కభయహస్త మొసంగి యామెసంగతినంతయు సావధానముగ విని తన సోదరియగుట

నెఱింగి యమందానందము నొంది తనయింటనే యుండ బ్రతిమాలు కొనియెను చంద్రావళియు భర్తృవియోగమున కృశించు రాధిక నోదార్పనెంచి యాగృహముననేయుండెను. భర్తకు నిష్కారణముగ నారునెలలు కారాగారవాసశిక్ష విధింపబడినదని విన్నప్పుడు రాధికపొందిన దుఃఖమును వర్ణింపదరముగాదు. రాధిక నూలు వడకుచు బట్టలునేయుచుండెడిది. వానిని చంద్రావళి సంతలోనమ్మి ధనము తెచ్చి గృహకార్యములకు వెచ్చబెట్టుచుండెడిది. గృహభారమంతయు చంద్రావళిదే. చంద్రావళి ద్రవ్యము నతిజాగరూకతతో వాడి కొంతద్రవ్యమును నిలువచేయుచుండెడిది. ఇట్లు వారు కాలమును వెళ్ళబుచ్చుచు గోపాలునిరాక కెదురుచూచుచుండిరి. ఇట్లుండ నారునెలలు పూర్తియయ్యెను. కారాగారమునుండి గోపాలుడు విడుదలయయ్యెను. గోపాలు డింటికరుగుదెంచెను. చంద్రావళి బజారున కరిగియుండెను. గోపాలుడు రాధికనుగాంచి త్రాగుటకు ధనమిమ్మని యడిగెను. ఆమె భర్తను పలువిధములగు మంజులాలాపంబుల త్రాగుడునుండి మరలింపయత్నించి విఫలమనోరథయయ్యెను. అంత రాధిక "నాథా! నాకడ ధనమేమియునులేదు. ఏపూటకాపూట మాపొట్టల బోషించుకొనుటయే దుర్ఘటముగానున్నది" యనెను. ఆపలుకుల విని దుర్వ్యసనములకులోనైన గోపాలు డుస్సురనుచు మంచముపై కొరగి తలగడక్రింద జేయిపెట్ట నాతనిచేతికొక మూట తగిలెను. అదివిచ్చి చూడ నందు ముప్పదిరూపాయలుండుటయు నాతనిమనసు సందేహాస్పదమయ్యెను. "ఆహాదైవమా! పాలకడలివంటి వంశమందు హాలాహలముద్భవించినది. ఇప్పుడేగదా యిదినాతోడ దమ్మిడిలేదనిబొంకులాడినది. దీనికింతధన మెచ్చటనుండి వచ్చినది. ఇది కులటయై తన కాలమును గడుపుచుండనోపు" నని శంకాకులకలితమానసుడై రౌద్రాకారుడై లేచి యాతన్వంగిని, పూవుకన్న మెత్తనిదేహముగల రాధి

కను, తన్నే దైవముగనెంచుకొనిన రాధికను, కష్టసుఖముల తనకు తోడునీడయైన రాధికను, నిష్కరుణుడై గొడ్డునుబాదినట్లుబాది యంతలో తెలివిదెచ్చుకొని "అయ్యో! ఈకుసుమకోమలిని బాదనేల? నేనే దురదృష్టవంతుడను. నేను ధనమును బోగొట్టుకొనుటవలనగదా యిది యిట్టిపని కొడిగట్టినది. ఛీ! ఇక యీజన్మమేలయని ప్రాణంబులపైరోసి ప్రాణత్యాగమొనరింపవలయునని వంతెనవైపు పరువిడి దానిపైనుండి క్రిందబారుచున్ననది లోనికి దుముక బ్రయత్నించుచున్నతరి చంద్రావళి యాత్రోవనువచ్చుట తటస్థించెను. ఆమెగోపాలుని చేయిబట్టుకొనిలాగి "బావా! ఇదేటిపని ఆత్మహత్య నేలయొనర్చుకొనెదవు" అన విని యాతడు జరిగినదంతయు చెప్పెను. అప్పుడు చంద్రావళి యాసొమ్ము తానుకూడ బెట్టినదనియును రాధిక యెరుగదనియును జెప్ప గోపాలుడు సంతసించి చంద్రావళితోడ గృహాభిముఖుడై చనుచుండెను.

దోరాబ్జికి చంద్రావళిపై మోహముతగ్గలేదు. ఒకనాడాతడు గుమ్మముకడ నూడ్చుచున్న రాధికనుజూచి చంద్రావళి యనుకొని లోనికేగి యాసరసీరుహాక్షితో తనతలంపెరుగ బల్కెను. అందులకాకుందరదనగినిసి యాతని వెడలిపొమ్మనియెను. పిల్లలు బయట నెచ్చటనో యాడుకొనుచుండిరి.

చంద్రావళి బజారునకేగియుండెను. భర్త క్షణముక్రిందటనే తననుమర్దించియవతలికేగెను. ఇంట నెవరును లేకుండుటగాంచిదోరాబ్జి రాధికను బలవంతమున నొడిసిపట్టెను. ఆమెయు తనశక్తికొలది పెనుగులాడుచు కేకలువైచుచుండెను. ఇంతలో చంద్రావళీ గోపాలు రరుదెంచిరి. గోపాలుడీదృశ్యమునుగాంచినంతనే మదపుటేనుగపై కురుకు సింగపుకొదమరీతి లంఘించి దోరాబ్జిని బట్టుకొనియెను. దోరాబ్జియాపట్టు విదల్చుకొని జేబులోనున్న పిస్తోలుతో కాల్చెను.

గుండు గోపాలునిప్రక్కనుండి దూసికొనిపోయినది. గోపాలుడు కలియబడి పిస్తోలును లాగుకొనయత్నించుచుండ నదిమరల పేలి దోరాబ్జిమస్తిష్కమును దూసికొనిపోయినది. పాపియగు దోరాబ్జి తన పిస్తోలువలన తానే మరణించెను. రాధికయొక్క పాతివ్రత్యము కనులార గాంచినంతనే గోపాలుడు మరల సన్మార్గమునవలంబించెను. ఒకనాడు గోపాలుడు తానున్న యింటిదొడ్డిలో పాదులకొరకై త్రివ్వుచుండ నాతనికొక ధనపుబిందె దొరకెను. దానితో నాతడువర్తక మారంభించి మరల కోటీశ్వరుడయ్యెను. చంద్రావళి నాతడు తన స్నేహితుడును కోటీశ్వరుడునగు రత్నచందునకిచ్చి వివాహమొనర్చెను. కష్టసుఖముల రెంటినెఱింగినవాడగుట నాగోపాలదాసుయెల్లప్పుడు బీదలకు సంతర్పణలగావించుచు యిహపరంబుల రెంటికిని సుముఖుడయ్యెను.

సంపూర్ణము.

డి5—4—1927 తారీఖున జరిగిన రాజమహేంద్ర స్త్రీసేవాసదన సప్తమవార్షికోత్సవసందర్భమున యీగ్రంధరచయిత్రియగు శ్రీమతి పులవర్తి కమలావతిదేవిగారికి అధ్యక్షత వహించు సందర్భమున సమర్పింపబడిన స్వాగతపద్యములు.

క॥ శ్రీమతి కమలావతినుత
కోమలగుణవసతిమహిత కువలయవిలస
ద్భామామణి సన్నుతచరి
తామలమతిస్వాగతమ్ములరగకొమ్మా.

తే॥ గీ॥ అవనికంచర్లవంశదుగ్ధాబ్ధినిదు
జననినిలయంబు జననియుసాధుహృదయ
సీతరత్నంబసత్కీర్తి శేషుడైన
కామరాజాఖ్యుడెన్నంగ నిన్గన్నతండ్రి

తే॥ గీ॥ సుగుణవిద్యావిభూషణ శోభమాన
కమలతోసాటిబొందంగ గలవుగాన
కమలయని పేరుబెట్టిరి ఘనతమీర
తల్లిదండ్రియునదినీకు తథ్యమయ్యె

తే గీ॥ విమలనవలారచనకవయిత్రివైన
పుడమిపులవర్తికులరత్న భూషణంబ
కమలకిలసాటికమలయే గాంచగలుగు
కమలమునకిలసామ్యంబు కమలమగును

గీ॥ మహాతియుద్యోగియయ్యెనీ మామగారు
భర్తయునునట్టిపదవినే పడసెభువిని
ఇట్టికులమునపాదంబు బెట్టితీవు
పసిడికినితావియబ్బిన భంగిదోప

తే గీ॥ ఇట్టిగుణవంతురాలవై నట్టినీవు
భవ్యతరమైనమాంసభా భవనమందు
తనరునుత్సవమునసభాధ్యక్షతయును
గాంచనానందమెదలలో మించెమాకు

ఇట్లు విన్నవించు
వైశ్యసేవాసదనసంఘము.